

Pobuna zbog liječnika – Vela Luka, travanj 1948. (Rebellion because of Doctors - Vela Luka, April 1948)

Nikola Bačić

Dom zdravlja "Dr. A. Franulović" Vela Luka

1. UVOD

Vela Luka je gradić smješten na zapadnom dijelu otoka Korčule koji je od 1876. godine imao stalnog općinskog liječnika i organiziranu zdravstvenu zaštitu do travnja 1948. godine kada su komunističke vlasti donijele odluku da tadašnji velolučki općinski liječnik dr. Andrija Fiamin preuzme zdravstvenu službu u Korčuli. Tom birokratskom i neopravdanom odlukom postojeće vlasti u kotaru Korčula, Velolučani su ostali bez liječnika koji ih je liječio od 1928. god. i koji ih nije napustio ni za vrijeme rata i velikog zbijega u Egipat 1943/1944. Zato su se opravdano pobunili. Ne možemo pouzdano tvrditi ali sve su indicije da je to bila prva, masovna pobuna u Hrvatskoj protiv odluke komunističke vlasti u Hrvatskoj (možda i u Jugoslaviji).

2. O DOKTORU FIAMINU

Dr. Andrija Fiamon rođio se 1892. godine u Veprincu, malom mjestu sjeverno od Opatije. Osnovnu školu završio je u rodnom mjestu, a gimnaziju u Rijeci. Cijelo razdoblje prvog svjetskog rata proveo je u austrougarskoj vojsci. Nakon završetka rata upisao je medicinski fakultet u Gracu, kojeg je u srpnju 1923. godine uspješno završio. Vratio se u Istru, ali je zbog progona talijanskih fašista, bio prisiljen na bijeg u općinu Kastav (koja je Rapalskim ugovorom jedina od cijele Istre pripala Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca, kasnije nazvana Kraljevina Jugoslavija). Poslije završenog pripravničkog staža u Zagrebu, javio se na natječaj za općinskog liječnika u Veloj Luci, te je od srpnja 1928. godine vršio službu općinskog liječnika. Dr. Andrija Fiamin stopio se s velolučkim pukom i bio je izuzetno omiljen. Koliko je zavolio Velu Luku možemo vidjeti iz dijela presude protiv njega gdje doslovno piše: » *Kriv je među ostalim jer je održavši govor sakupljenoj masi rekao: Ja sam pred 20 godina pobjegao iz Istre, ispred fašista i došao u Velu Luku. Tu se oženio i izrodio djecu, koja su Velolučani i Vela Luka mi je najmilija. Kroz 20 godina mog rada u Veloj Luci, ima sada mnogo mladića koji su već za vojsku, a ja sam ih izvadio iz utrobe njihovih matera i tako spasio njih i njihove matere.*»

Dr. Fiamin vrlo je savjesno obavljao liječničku službu. Od 1928. do 1941. Velolučani su živjeli u teškim gospodarskim prilikama. Svom liječniku nisu uvijek mogli platiti pregled. Međutim dr. Andrija Fiamin ih je ipak liječio. Prema postojećoj vlasti monarhističke Jugoslavije nije otvoreno pokazivao negodovanje. Nije se politički angažirao ni u jednoj političkoj stranci ali je za pretpostaviti da je kao istinski Hrvat simpatizirao HSS budući se najčešće družio s istaknutim velolučkim haesesovcem Petrom Padovanom. Za talijanske i njemačke okupacije obavljao je uspješno liječnički posao. Kao deklarirani antifašist bio je simpatizer narodnooslobodilačkog pokreta, a nakon prestanka njemačke okupacije isticao se u organizaciji i radu mjesne organizacije narodne fronte.

3. ODLUKA O PREMJEŠTAJU

Pobuna se zbila u nepovoljno vrijeme, pogotovu zato jer se u to vrijeme vrh KPJ nemilosrdno obračunavao sa svim protivnicima. Početkom travnja 1948. godine, Oblasni narodni odbor za Dalmaciju donio je odluku kojom dr. Andrija Fiamin 19. travnja 1948. preuzima vođenje zdravstvene službe u Korčuli. O tome dr. Andrija Fiamin nije bio prethodno konzultiran. S navedenom odlukom dr. Fiamin nije bio suglasan, jer je donesena protiv njegove volje. Kao zaljubljenik Vele Luke pokušavao je na svaki način preinačiti rješenje o premještanju te se obraćao molbama Mjesnom N.O. Vela Luka, zatim Kotarskom N.O. Korčula, ali bez uspjeha. Konačno je 14. travnja otišao u Korčulu, ali nije preuzeo zdravstvenu službu već je osobno otišao u Split kod povjerenika Oblasnog N.O. Dalmacije Marina Cetinića (rodnom iz susjednog mjesta Blata) sa zamolbom da se odluka o njegovu premještanju promijeni. Ne samo da je njegovu molbu odbacio, već se oglušio i na skromnu želju dr. Andrije Fiamina da ostane u Veloj Luci barem još tri mjeseca.

4. BUNA U MJESTU

Ovo rješenje o premještanju omiljenog liječnika, te ostavljanje Vele Luke bez liječnika toliko je

uznemirilo i ogorčilo velolučki puk da je usprkos teroru i strahu praktički nastala pobuna u mjestu. Kroničar župne kronike kao očevidac tih događaja, izvanredno je opisao te dane:

« *Općinski liječnik dr. Andrija Fiamin jutros je trebao otići autobusom put Korčule na novu dužnost. Narodu je bilo krivo da je liječnik premješten, tim više što nije došao drugi. Pred autom su se skupili mnogi boležljivi i kronični bolesnici, te su liječnika odguravali natrag u stan. Narod je za to da on ostane i mora se narodna volja poštovati Tako su mislili ljudi. Možda su pred auto došli samo zato da ga isprate i pozdrave. Međutim sve je krenulo u drugom pravcu i dogodila se buna, metež i ustanak kakvog Vela Luka ne pamti.*

Kad su ljudi spriječili liječniku odlazak, auto je otišao, a liječnika je pazio tajnik narodnog odbora. Prisutni su aklamirali liječniku, koji je s balkona održao kratki govor. Liječnik ide u posjete, a prati ga povorka. Svakovrsni povici, drugi ostaju pred kućom stražariti da bi dali znak za uzbunu, ako drugi auto dođe po liječnika. Nakon kratkog vremena netko se popeo na zvonik i stalo se zvoniti u sva zvona. Iza zvonjave škola je opustjela, učitelji i učenici, radnici, težaci, namještenici napuštaju posao, izlaze na ulice i staro i mlado. Grade se barikade po cesti. Autobus ne može u mjesto. Parobrod nitko nije dočekao, niti da konop uhvati. Povorke uz buku i povike, pišu se parole po zidovima, nose se transparenti ispisani vještom rukom učitelja. Niti se radi, niti se kuha, niti prestaje zvonjava. Župnik uzalud pokušava prekršitelje pozvati na red, milicija nemoćna. Popodne dolazi pojačanje i rukovodioci iz Kotara, pala je i poneka pljuska na lice uglednika. Nitko ne sluša njihove govore. Vrijeđaju ih, psuju, grde i prijete. Konačno je liječnik umirio narod, obećavši da će ostati. Narod se nakon toga razišao, ali mnogi noćuju u dvorištu liječnikova stana. Milicija je bila zauzela zvonik i digla konope, ali mladići su po gromobranu ušli i zvonili.

Sutradan 20. travnja 1948. godine buna se nastavlja nesmanjenom žestinom. Čitav dan narod je na ulicama, a liječniku ne daju mira. Tek pred večer pojačana milicija uz prijetnju oružja uspostavila je mir i red. Narod se preplašio i otišao svojim kućama.»

Dalje se može pročitati: «*23. travnja 1948. god. – liječnik odveden u zatvor, a s njime grupa uhićenih. Nastavlja se istraga i uhićenja. I djeca su pritvorena i ispitana. Epilog: mjesto bez liječnika, narod utučen jer je čitava stvar završila jadno. Vlast je sve uzela kao politički ustanak, a situaciju je pogoršalo i to što je 18. travnja u Italiji na izborima dobila Demokrišćanska stranka (tada su komunističke zemlje na čelu sa Sovjetskim savezom svim silama htjele i pomagale komuniste u Italiji ne bi li došli na vlast), pa su to doveli u svezu s mjesnim demonstracijama. Međutim većina demonstiranata nije o tome imala pojma. U demonstracijama su stoviše aktivno učestvovali i mnogi članovi komunističke partije.»*

Uz ostalo upućen je brzojav Titu kojim se traži njegovo razumijevanje za zahtjeve Velolučana. Brzojav je potpisala Ivica Maričić, koja je zbog tog čina osuđena na dva mjeseca prisilnog rada. Osim uhićenih, u vrijeme ispitivanja lišen je slobode velik broj mještana koje je ispitivala služba državne sigurnosti (UDBA). S obzirom da još uvijek nisu dostupni dokumenti UDBE iz tog vremena nije moguće utvrditi točan broj Velolučana koji su snosili posljedice za sudjelovanje u aktivnostima da se omogućiti ostanak liječnika u mjestu. Nakon odlaska voljenog i popularnog liječnika dr. Andrije Fiamina iz Vele Luke u zatvor, na zidovima velolučkih kuća ostadoše natpisi: «Bolje bez kruha, nego bez doktora», i «Život damo, doktora ne damo».

5. SUĐENJE

«Narodna vlast» nije čekala dugo da odgovori na te prve demonstarcije protiv komunističkih vlasti. Pred okružnim sudom u Dubrovniku održana je 28. i 29. lipnja 1948. godine rasprava protiv optuženih radi krivičnog djela protiv naroda i države.

A/Optužnica:

Na početku suđenja javni tužitelj pročitao je optužnicu u kojoj sve optužene optužuje da su svojim djelima proizveli vrlo tešku društvenu opasnost, jer su unijeli nemir u radne mase koje se time sprečavaju u obavljanju radnih zadataka, a istodobno se među njih sije nepovjerenje u narodne vlasti. Jednom riječju ide se za tim da se naša masa privede na stranu neprijatelja, da se uništi radni elan kod radnih masa putem neprijateljske propagande, a u konačnom cilju da se omete planska izgradnja i gospodarska sigurnost države. Prvooptuženog dr. Andriju Fiamina tužitelj osim navedenog govora o ljubavi prema Veloj Luci optužuje da je obraćajući se puku kazao i: «*Čast borcima, koji su se borili od 1941. godine, ali ja se borim već 40 godina, te neka ti borci ne prisiljavaju mene toliko sa svojim zakonima*». Time je prouzročio da se je masa uznemirila i počela vikati: «*Ne damo Vas doktore*», «*Vi ste naš i Vi ste naš spasitelj*» i razne druge parole protiv narodne vlasti.

Dalje ga optužuje da nije puku kojeg tužitelj uporno naziva «masom», htio govoriti ono što su vlasti željele, već je još više poticao uznemireni puk. Tako npr. nije htio puku reći da ostaje u mjestu i da se raziđe (dakle, optužuje ga što nije lagao narodu), već je cijelo vrijeme govorio kako je dobio rješenje za odlazak, na što je uznemireni puk stalno vikao: «*Ne damo vas, doktore*» i slično.

Dr. Andrija Fiamin je priznao da je tri puta govorio okupljenom narodu i to samo jednom na svoju inicijativu, a dvaput na zahtjev vlasti. Priznaje da je neke djelove svog govora, za koji ga optužuju, možda i izrekao u onoj gužvi i metežu, ali da je većina izjava koja se njemu pripisuje izmišljena i neistinita. Iz službenih spisa može se dokučiti da su mjesne vlasti bile sklone želji dr.

Fiamina da ostane u Veloj Luci, te mu davale usmenu potporu u nastojanjima da odgodi ili promjeni odluku o premještanju, što je on i naveo u istrazi. Međutim viši upravitelji ljudskim sudbinama tog doba bili su neumoljivi i mjesni upravitelji podvili su rep i promjenili ploču, tvrdeći da mu oni nisu davali podršku. Kolikim je prijetnjama dr. Fiamin bio izložen kad je bio prisiljen zaniijekati sam sebe i priznati na sudu da mu mjesne «narodne vlasti» nisu odobrile pokušaj ostajanja u mjestu.

Drugooptuženi Kuzma Bačić, prema tužitelju je organizator nereda jer je davao instrukcije ženama da dođu na ispraćaj dr Fiamina i silom zatraže da ovaj ne ide iz mjesta. Sličan je slučaj bio u Kotoru te je nakon prosvjeda žena liječnik ostao u mjestu. Prema izjavi okrivljenog, njemu je tu inicijativu predložila jedna svjedokinja, koja je bila voljna to i potvrditi na sudu. Glavna, ustvari jedina svjedokinja optužbe Julka Žuvela, tvrdila je da je 19. travnja između 8 i 9 sati optuženi prolazio kraj njene kuće i vikao: »*Trčite dolje, bunite se, ne dajte da doktor ode*«. Zbog te njene izjave u prostorijama milicije u Veloj Luci optuženi je bio saslušan, te je kategorički opovrgnuo svjedokinju, tvrđnjom da je cijeli dan bio u mlinici što su potvrdili radnici i suvlasnica mlinice, štoviše u knjižici poreznih blokova i računa tog dana bio je samo njegov rukopis.

Sud je odbacio sve izjave svjedoka i materijalne dokaze i presudio da je optuženi kriv radi poziva na nasilno obaranje postojećeg državnog uređenja, na temelju izjave svjedokinje za koju su svi izjavili da slabo vidi i čuje. Štoviše, ista je tvrdila da je svojim očima vidjela i čula u isto vrijeme i u istoj ulici i Ivana Padovana (i on je bio posjednik kao i Kuzma Bačić) da poziva žene na uzbunu. Isti je prizvan i pušten jer se ustanovilo da je taj dan bio u Splitu, ali je svjedokinja i dalje uporno tvrdila da ga je vidjela i čula kako prolazi i viče kraj njene kuće. Što je dotičnu svjedokinju navelo da lažno posvjedoči i usprkos navedenim činjenicama ostane pri svojim lažima, teško je pojmiti. Najvjerojatnije je svjedokinji sporno svjedočenje naređeno, a ona kao vjerni sljedbenik, to revno i izvršila i ustrajala u tome, bez obzira na istinu i činjenice.

Svi su okrivljeni proglašeni krivima i osuđeni na 5 godina prisilnog rada, a dvojica okrivljenih na konfiskaciju cjelokupne imovine što je izgleda i bila nakana vlasti, budući su obojica bili boljeg imovnog stanja.

Kontakt osoba:

Nikola Bačić, dr. Med
Dom zdravlja Vela Luka
Ulica I br.1
20270 Vela Luka
Tel: 020 812 040
Fax. 020 812 888
e-mail: nikola.bacic@du.t-com.hr